

Bárður á Lakjuni
løgtingsmaður

Løgtingið

Uppskot til samtyktar um ikki at loyva fartelesfon í fólkaskúlanum

Uppskot til samtyktar

Løgtingið heitir á landsstýrið um at fyrireika og leggja fyri Løgtingið lógaruppskot, sum í mest møguligan mun ikki loyvir næmingum fólkaskúlans at hava fartelesfon við í skúla.

Viðmerkingar:

Almennu skíggjaráðini, sum Fólkaheilsuráðið almannakunngjörði í 2021 “Almennu Skíggjaráðini – góð fyri heilsu, trivnað og menning” siga, at verða mörk ikki sett fyri nýtsluni, kann hon hava neilig árin á svøvn, sálarliga - og kropsliga heilsu, másligar førleikar, atferð, yrkisføri, vekt, hugsavnan og harvið trivnað og menning, og at ótálmað skíggjanýtsla hevur negativa ávirkan á m.a. uppmerksemi, málmennig, sosialar førleikar, sjón, motorik, atferð og sálarheilsu. Serliga er tað fartelesfonin og sosialu miðlarnir, ið fylla nógv hjá flest øllum, men allarmest hjá ungdómi og børnum. Tað er á sosialu miðlunum, at mesta skíggjatíðin verður nýtt.

Í bók síni «The Anxious Generation» (á donskum: Den ængstelige generation), vísir rithøvundurin og professarin, Jonathan Haidt, á hagtøl úr USA, Kanada og Onglandi, sum vísa, at sálarheilsan hjá børnum og ungum er ógviliga markant versnað seinastu 10-12-14 árin. Sambært Haidt er sera sannlíkt, at ógviligi vøksturin hevur samband við fartelesfona – og serliga sosialu miðlarnar. Hann nevnr fyra grundleggjandi skaðilig árin, ið ógviliga skíggjatíðin vísir seg at hava: Sosialt undirskot. Svøvntrót. Uppmerksemið verður sundurpettað. Bundinskapur.

Í oktober 2024 spurdi undirritaði landsstýriskvinnuna í heilsuárum um føroysk tøl viðvíkjandi sálarheilsu og skíggjanýtslu hjá okkara ungu og børnum (løgtingsmál 52-041/2024). Spurt varð m.a. um tøl frá barna- og ungdómspsykiatriini. Svarið frá landsstýriskvinnuni vísir, at tendensirnir í tølunum hjá okkum sannlíkt eru at líkna við onnur lond: Frá 2010 til 2024 vóru 2143 ávísingar. Tað hevur verið ein stórir vøkstur seinastu fáu árin, og bara í 2023 vóru heilar 360 ávísingar til barna- og ungdómspsykiatriina. Landsstýriskvinnan svaraði m.a. eisini soleiðis: «Sambært Sjúkrahúsverkinum týðir granskning á økinum uppá, at ovurnýtsla av skíggjum kann setast í samband við ymiskar sálarligar trupulleikar. Nakrar av mest vanligu avbjóðingunum, ið knýta seg at

skíggjaovurnýtslu, eru depressión, angist, ADHD-líknandi eyðkenni, ólag á svøvni, avbjóðingar við sjálvsvirðinum og kropsmýnd, at vera bundin av skíggjanýtslu og sosial avbyrging».

Ein kanning, sum Epinion gjørdi fyri Red Barnet í septembur 2024 “Børn og unges erfaringer med digitale krænkelser og andre ubehagelige oplevelser online” sigur, at 69% av 9-17 ára gomlum í Danmark hava upplivað talgildan ágang (digital krænkelse) ella hava havt óunnligar upplivingar (ubehagelige oplevelser) á netinum seinasta árið. Kanningin byggir á svar frá 4171 børnum og ungum í hesum aldri. Bara síðani 2021, tá líknandi kanning varð gjørd, er talgildi ágangurin týðiliga vaksin – tá var hann 42%. Í Føroyum hava vit ikki slíkar kanningar, men sannlíkt er, at støðan hjá okkum ikki er ólík henni í Danmark. Talgildi ágangurin inniheldur sambært donsku kanningini m.a.: Ógvisligar myndir og videobrot; útihýsing; happing; at vera fotograferaður ella filmaður uttan samtykki; at fáa fúlar og óhóskandi myndir sendandi; at verða avpressaður; at fremmand, vaksin fólk royna at fáa samband – eisini nevnt grooming. Kanningin sigur eisini, at børnini og tey ungu hava tað ikki lætt við at siga frá ella biðja um hjálp, tá slíkur ágangur fer fram, m.a. tí at tey halda, at slíkar ógvisligar upplivingar bara eru partur av tí at vera online, og tey vilja, duga ella tora ikki at siga frá.

Ikki kann sigast annað, enn at støðan er álvarsom. Danski serlæknin og rithøvundurin, Imran Rashid, ið hevur granskað nógv í talgildu vanunum hjá børnum og vaksnum sigur m.a. soleiðis í eini samrøðu á Heartbeats tann 3. juli 2024: «Denne konstante opmærksomhed på skærmene resulterer i, at vi mister vores tilstedeværelse i livet. I stedet for at være mentalt til stede og reflektive, ender vi med blot at reagere på den næste stimulus, som fanger vores opmærksomhed. Dette har alvorlige konsekvenser for vores mentale sundhed og vores evne til at tænke frit.»

Havandi í huga, hvørja ávirkan – bæði sinnisliga og likamliga – ovurhonds skíggjatíðin hjá fyrst og fremst børnunum og ungdóminum hevur, so er alneyðugt, at tey vaksnu – her ímillum eisini politiska skipanin – eru árvakin og gera sítt til at verja og fjálga um uppvaksandi ættarlið í tøkniliga meldrinum. Ábyrgdin og uppgávan er ómetaliga stór og umfangandi, men samstundis so alneyðug. Í Svøríki hava myndugleikarnir sett forboð fyri fartelegonýtslu í fólkaskúlanum. Í 2024 fekk franski forsetin, Macron, handað eina frágreiðing, har niðurstøðan segði, at myndugleikarnir eiga at seta forboð fyri sosialum miðlum hjá børnum og ungum upp til 18 ár. Frágreiðingin mælir eisini til, at børn upp til 11 ár als ikki skulu hava fartelegon, og at snildfonir skulu vera ólógligar fyri børn til og við 13 ár. Grundgevingarnar eru m.a. at «De franske eksperter anbefaler ifølge The Guardian, at børn og unge i højere grad bliver "beskyttet for teknologiindustriens profitdrevne strategi for at fange børns opmærksomhed og tjene penge på dem"» (tíðindagrein á www.tv2.dk frá 3. mai 2024 “Fransk rapport anbefaler at forbyde sociale medier til børn og unge”).

Higartil hava vit í Føroyum lagt okkum eftir at upplýsa og ráða til, og tað er mangan eisini gott og rætt. Tó, við allari tí vitan, ið er komin fram seinastu árinum um fartelegonir, skíggjatíð og avleiðingar, ja, so heldur uppskotssetarin, at vit eiga at fara eitt stig víðari, tá tað kemur til fólkaskúlan. Vit skulu fara longri, enn bert at lata málið upp til hvørt einstakt skúlastýri sær at gera fyriskipanir um at tálma fartelegonýtslu í skúladegnum, sum galdandi kunngerð nr. 68 frá 2010 gevur heimild til. Fartelegonin skal út úr skúlanum. Hon skal als ikki við í skúla.

Í bókini «Kig op» frá 2024 kannar, spyr og viðger rithøvundurin og journalisturin, Jacob Sorgenfri Kjær, hvat ovurhonds skíggjanýtslan ger við okkum sum menniskju. Hvussu ávirka teir mongu tímarnir, har vit eru límað til skíggjan, sinn okkara? Okkara evnir, okkara samveru, okkara felagsskap, okkara virðir, okkara samfelag? Hann viðger eisini fartelegonbann og tað, sum eitt slíkt kann føra við sær av góðum: «Den nye kritiske tilgang og hårdere regulering har ikke kun en funktion over for techgiganterne. Det er også et signal til befolkningen om, at den digitale teknologi hverken er værdineutral eller saliggørende, men faktisk kan være dybt skadelig for mennesket. Når skoler og

uddannelsesinstitutioner indfører mobilforbud, så er det et offentligt signal til børn, unge og voksne om, at skærmene skal bruges med kritisk omhu – også uden for institutionernes åbningstid.» Hetta er eisini ætlanin við hesum uppskoti.

Vit mugu og skulu avmarka og útseta skíggjanýtsluna hjá okkara børnum og ungu sum longst, tí hon er skaðilig bæði líkamliga og sálarliga, og hon kann eisini føra til aðrar sera óhepnar støður, sum kunnu hava álvarsligar avleiðingar. Bogi Augustinussen, ið arbeiðir á tøkniligu kanningardeildini hjá politinum, var gestur í Degi og Viku 14. januar 2025, har hann lýsti nakrar fullkomiliga óhóskandi støður, sum mong børn og ung koma í gjøgnum fartelesonina. Støður, ið eisini kunnu føra til, at børn og ung fremja kriminellar gerðir gjøgnum telefonina. Hann mælti til, at foreldur og avvarðandi skulu hava neyvt eftirlit við telefonnýtsluni, og endaði við hesum orðum: «...helst onga telefon, nei.»

Sosiala eksperimentið við fartelesonini, sum hevur koyrt uttan steðg í mong ár eftirhondini, skal steðga, og fólkaskúlin er tað staðið, har vit saman kunnu byrja. Vit taka ikki frælsi frá børnunum og teimum ungu á henda hátt – nei, vit geva teimum frælsi. Tað er møguligt, at tey ikki duga ikki at síggja virðið í tí her og nú, men vit vaksnu eiga at vita betur. Tað eru foreldrini og tey avvarðandi, ið skulu syrgja fyri, at reglurnar verða yvirhildnar, og at teirra barn ikki hevur telefonina við. Tað er hvørki rætt ella rímligt, at lærarin skal ganga og taka telefonirnar inn hvønn einasta morgun. Og tað er heldur ikki rætt, at skúlin skal liggja inni við telefonum fyri hundraðtúsundavís, ja, í summum førum allarhelst eisini milliónavís av krónum hvønn einasta dag.

Hugsandi er, at eitt lógaruppskot, sum í mest møguligan mun setir forboð fyri, at næmingar fólkaskúlans hava farteleson við í skúla, eisini loyvur, at undantøk verða gjørd í teimum førum, har fartelesonin er tongd at einstaka næminginum á ein slíkan hátt, at hon er við til at veita næminginum avgerandi hjálp í sambandi við líkamliga sjúku, t.d. diabetes.; og tá skúlaflokkar fara at ferðast.

Á Løgtingi, 4. februar 2025

Bárður á Lakjuni